Käesolevaga esitab Eesti Andmekaitse Liit (EAKL) arvamuse seaduseelnõu 100 SE I kohta. Eesti Andmekaitse Liit palub jätta seaduseelnõu vastu võtmata, kuna käesolev eelnõu ei ole kooskõlas ei põhiseaduse §-s 26 sätestatuga ega isikuandmete kaitse üldmäärusega (IKÜM). Eelnõuga soovitakse avada uks kontrollimatule isikuandmete kasutamisele, sh tehisaru mudelite arendamiseks ja testimiseks, mis teenib pigem eraõiguslike ettevõtete huve kui andmesubjektide huve.

Eelnõu § 6 lg 1 on EAKL-i hinnangul eksitav

Seaduseelnõu § 6 lõike 1 kohaselt võib isiku nõusolekuta tema isikuandmeid, sh eriliiki isikuandmeid, uuringu läbiviimise eesmärgil ning teadusuuring peab vastama IKÜM-i ‘’kohastele teadusuuringute tunnustele’’. Ei seaduseelnõust ega seletuskirjast nähtu, mis tunnused on teadusuuringutele sätestanud IKÜM. Seletuskirjas küll mainitakse, et teadusuuringu all mõeldakse uuringut, ‘’mis loob uut, üldistavat teadmist’’, kuid selliseid ega muid tunnuseid teadusuuringute osas IKÜM-is kirjas pole nagu seaduseelnõu § 6 lg 1 viitab. Euroopa Andmekaitsenõukogu on välja töötanud suunised, mis sisaldavad tunnuseid, millele peab teadusuuring IKÜM-i mõistes vastama: https://www.edpb.europa.eu/system/files/2026-05/edpb_guidelines_202601_scientificresearch_en.pdf. Siiski ei saa neid tunnuseid nimetada IKÜM-i ‘’kohastele teadusuuringute tunnusteks’’ nagu näeb ette seaduseelnõu § 6 lg 1. Samuti ei viidata Euroopa Andmekaitsenõukogu suunistele seaduseelnõu seletuskirjas.

Eeltoodut arvesse võttes on Eesti Andmekaitse Liidu arvates seaduseelnõu § 6 lg 1 väga eksitav, luues sätte kasutajale arvamuse, et IKÜM sätestab konkreetsed tunnused teadusuuringule, millele sätte kasutaja vastama peab.

Eelnõu vastuvõtmine koos seletuskirjaga avab ukse suurele hulgale tehisaru mudelite treenimisele eraettevõtete poolt, mis võimaldab muuhulgas andmesubjektide õiguste piiramist.

Eelnõu seletuskirjas on üritatud selgitada, et kavandatavat IKS § 6-te saab kasutada muuhulgas tehisaru treenimiseks, arendamiseks, valideerimiseks ja testimiseks. Samuti selgitab seletuskiri, et IKÜMi tuleb tõlgendada laialt ning seetõttu anda õigus teadusuuringuid läbi viia lisaks teadusasutustele ka eraettevõtetele. EAKL nõustub, et teadusuuringut võib läbi viia eraettevõte, kuid vaadates seletuskirja lõike koos, nähtub selge soov anda eraettevõtetele lihtne õiguslik alus tehisaru mudelite arendamiseks isikuandmeid nõusolekuta töödeldes. Selline IKÜMi tõlgendus ei ole kuidagi kooskõlas IKÜM-i enda ega põhiseaduse §-s 26 sätestatud eraelu kaitse õigusega. Sellist käsitlust ei tohi Eesti Vabariigis lubada, kuivõrd see rikub inimeste õigust nende isikuandmete kaitsele. Eriti arvestades, et IKS § 6 lubab töödelda teadusuuringu läbiviimiseks ka eriliiki isikuandmeid ja ei piira andmesubjektide ringi, kelle andmeid töödelda võib. Nendeks andmesubjektideks võivad olla ka lapsed, kes on ühiskonnas eriti haavatav grupp ning kelle isikuandmeid tuleb veelgi tugevamalt kaitsta.
Kavandatav seaduse käsitlus loob eraettevõtetele tehisaru mudelite arendamiseks soodsa õiguskeskkonna, eriti arvestades üldteada asjaolu, et tehisaru mudeli treenimiseks tuleb kasutada nö päris andmeid ja pidevalt uusi andmeid, mitte näiteks internetis avalikult kättesaadavaid andmeid, kuna viimased on juba tõenäoliselt kõigil tehisaru mudelitel olemas ning edasise treenimise tarbeks on vaja nö paremaid andmeid. Võimatu ei ole ka olukord,

kus mitmed välismaised ettevõtted registreerivad end fiktiivselt Eestisse, et võimaldada oma tehisaru mudelite treenimine isikuandmetega, kuna selleks on seaduses õiguslik alus ning Eesti riik soodustab sellist isikuandmete kasutamist.

Seletuskirjast ei nähtu, kuidas erineb tehisaru arendamine muust tarkvara arendamisest või mis muudab just tehisaru arendamise teadusuuringuks. See on oluline, kuna teadusuuringu läbi viimisel võib piirata andmesubjektide õigusi. Kui jaatada, et tehisaru arendamine on teadusuuring, tuleks seda laiendada ka üldisele tarkvara arendusele, mis ilmselgelt ei ole mõistlik ega põhiseaduse ja IKÜM-iga kooskõlas.

Samuti ei lähe praegune eelnõu seletuskiri selles osas, et jaatab tehisaru arendamist kui teadusuuringut kokku seletuskirja väitega, mille kohaselt on teadusuuring uuring, ‘’mis loob uut, üldistatavat teadmist’’. Tehisaru mudeli treenimine, testimine, valideerimine ja arendamine ei loo uut üldistatavat teadmist. Samuti kui kavandatav seaduseelnõu § 6 lg 1 ütleb, et teadusuuring peab vastama IKÜM-is sätestatud teadusuuringu tunnustele ja nendeks tunnusteks peaksime Euroopa Andmekaitsenõukoja suuniseid, millele on viidatud üleval, ei vasta tehisaru mudeli treenimine suunistes toodud tunnustele. Näiteks peab Euroopa Andmekaitsenõukoja suuniste järgi olema teadusuuringul hüpotees ning teadusuuringul peab olema eesmärk saavutada verifitseerimist võimaldavaid tulemusi, mida avaldatakse ka teistele osapooltele näiteks publikatsiooni näol. Lisaks annab viidatud suunis juhise, et teadusuuringu läbiviijal on akadeemiline või teaduslik kvalifikatsioon asjakohases uurimisvaldkonnas. Tõsi, IKÜM ise ei piiritle isikute ringi kes teadusuuringut läbi viia võib, kuid seletuskirjas ja eelnõus on suur vastuolu selles, et § 6 lg 1 justkui ütleb, et IKÜM sätestab teadusuuringule tunnused, mida IKÜM ise ei sätesta. Aga kui nendeks tunnusteks pidada Euroopa Andmekaitsenõukogu vastavaid suuniseid, siis need suunised piiravad isikute ringi, kes võib teadusuuringut läbi viia.

Kui seaduseelnõu kavandatud kujul vastu võtta, tekib eraettevõtetel soodne keskkond tehisaru mudelite treenimiseks ja arendamiseks ning sellega koos piirata andmesubjektide õigusi.
Eraettevõtetel on juba praegu võimalik piisava põhjendatuse korral töödelda isikuandmeid tehisaru mudelite treenimiseks ja arendamiseks õigustatud huvi alusel IKÜM artikkel 6(1) f) järgi.[1] Seda võimalust on jaatanud näiteks Prantsusmaa andmekaitse järelevalveasutus[2] kui ka Ühendkunigriikide järelevalveasutus[3].
Kui anda eraettevõtetele õigus töödelda isikuandmeid teadusuuringu kleepsu all, on neil võimalik piirata andmesubjektide õigust taotleda oma andmete parandamist (IKÜM art 16) ning isikuandmete töötlemise piiramist (IKÜM art 18). Andmete parandamisel on just tehisaru mudeli treenimisel ja arendamisel oluline roll. Kui tehisaru õpib valede andmete pealt on tulemuseks vale väljund. Seega ei aita kvaliteetsele tehisaru mudeli arendamisele kuidagi kaasa see, et piiratakse inimeste õigusi oma andmeid parandada, mis parandaks ka mudeli kvaliteeti.

---

[1] https://www.edpb.europa.eu/system/files/documents/2024-12/edpb_opinion_202428_ai-models_en.pdf

[2] https://www.cnil.fr/en/relying-legal-basis-legitimate-interests-develop-ai-system

[3] https://ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/artificial-intelligence/guidance-on-ai-and-data-protection/how-do-we-ensure-lawfulness-in-ai/#legitimate-interests

Kui kasutada isikuandmeid tehisaru mudeli treenimiseks ja arendamiseks õigustatud huvi alusel, eeldusel, et see õiguslik alus ka päriselt olemas on, ei piira see andmesubjektide õigusi nende isikuandmetega seonduvalt ning andmesubjektide õigused on rohkem kaitstud. Seega kuna eraettevõtetel on olemas teoreetiline õiguslik alus tehisaru mudeli treenimiseks ja arendamiseks juba praegu, ei ole õige anda neile samaks andmetöötluseks seaduslikku alust, mis piirab andmesubjektide õigusi ja selle arvelt oluliselt lihtsustab eraettevõtete poolt tehisaru mudelite treenimist ja arendamist.

Käesoleva arvamuse puhul ei ole oluline, et seaduseelnõu nõuab andmetöötlejalt vähemalt andmete pseudonüümimist. Pseudonüümitud andmed on kehtiva õiguse alusel isikuandmed ning pseudoüümimine eeldab, et kuskil on olemas andmepunktid, mille kaudu on võimalik isikut tuvastada. EAKL on arvamusel, et ka pseudonüümitud andmete kasutamise nõude sätestamisel, ei tohi IKÜM-i tõlgendada selliselt, et tehisaru arendamine kuulub teadusuuringu alla nagu seda soovib teha justiits- ja digiministeerium käesoleva eelnõuga.

Seletuskirjas on viidatud IKÜM artikli punktile, mida ei ole olemas
Seletuskirja leheküljel nr 13 on kirjas: ‘’Lõiked 12 ja 13 näevad ette õiguse piirata andmesubjekti õigusi. Piirangu võib kehtestada, et tagada üldist avalikku huvi teenivad eesmärgid (IKÜM art 21 lg 1 p e alusel),...’’. Tõenäoliselt on seletuskirja koostaja pidanud silmas IKÜM artiklit 23, kus lg 1 p e on olemas. Artiklis 21 lõikes 1 punkti e ei ole.

IKÜM artiklis 23 toodud piirangud ei kohaldu teadusuuringute puhul
Seletuskirja leheküljel 13 on selgitatud, et andmesubjektide õiguste piiramise õigus tuleneb IKÜM-i artiklist 23 lõikest 1 punktist e, mis lubab andmesubjektide õigusi piirada, et tagada liikmesriigi muud üldist avalikku huvi pakkuv oluline eesmärk, eelkõige liikmesriigi oluline majanduslik või finantshuvi, sh rahandus-, eelarve ja maksuküsimused, rahvatervis ja sotsiaalkindlustus. IKÜMi kommenteeritud väljaande[4] järgi ei saa artiklis 23 sätestatut kasutada teadusuuringu puhul, kuivõrd teadusuuringuga seotud andmesubjektide õiguste piiramine on reguleeritud artiklis 89 lõikes 2. Seletuskiri peab olema asjakohane ja viitama korrektsele sättele.

IKS § 6 prim
Kavandatava uue sättega luuakse võimalus läbi viia uuringuid andmetöötlussüsteemis, mida võib pakkuda iga asutus või ettevõte.
Seletuskirja lugejale jääb arusaamatuks, misasi on andmetöötlussüsteem. Väga tervitatav on, et andmetöötlussüsteemi pakkujad on läbinud AKI poolse kontrolli ning pakkujad on avalikud. Siiski sooviks seletuskirja lugeja, et selgitataks mis on andmetöötlussüsteem. Kas tegemist on tegelikult andmebaasiga, mida pakub näiteks ettevõte?

Kokkuvõttes leiab Eesti Andmekaitse Liit, et eelnõu sellisel kujul vastu võtmine rikub väga raskelt inimeste põhiõigust nende eraelu kui ka isikuandmete kaitsele. Eelnõust ning sellega kaasnevast seletuskirjast nähtub soov teadusuuringu nimetuse all lubada eraettevõtetel kasutada isikuandmeid oma ärihuvide teenimiseks ehk tehisaru mudelite arendamiseks ja treenimiseks.

---

[4] gen. Döhmann I.S; Papakonstantinou V.; Hornung G.; De Hert P. ‘’General Data Protection Regulation Article-by-Article Commentary’’, 2023 lk 556

Eesti Andmekaitse Liit palub lõpetada seaduseelnõu lugemine Riigikogus ning mitte seaduseelnõud vastu võtta.

Lugupidamisega
Triin Kihuoja
Eesti Andmekaitse Liidu juhatuse liige